

УДК 378.147:33

Ю. О. ХАЙРУЛЛІНА

м. Миколаїв

КОМПАРАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Статтю присвячено аналізу компаративних засобів у контексті методики викладання дисциплін культурологічного та мистецького спрямування. Актуалізовано методичний потенціал та особливості застосування порівняльного методу, конкретизовано компаративні методичні прийоми: порівняльний опис, порівняльне роз'яснення, порівняльна характеристика. Розкрито сутність компаративної технології як дієвого засобу художньої дидактики.

Ключові слова: компаративний аналіз, порівняльний метод, культурологічні дисципліни, поліхудожня освіта.

Постановка проблеми. Порівняння – основа людського пізнання, одна з логічних операцій (разом з аналізом, синтезом, абстрагуванням, конкретизацією), результатом якої є співставлення досліджуваних об'єктів із метою виокремлення в них спільних та відмінних рис. Відкриваючи для себе світ, ми співставляємо те, що постає в безпосередньому досвіді чи уяві; незнайоме чи знайоме, розповсюджуючи сферу свого розуміння та утворюючи новітні смислові будови з елементів, які розум упізнає, надає визначення та наділяє цінністю. На думку Д. Юма, операція порівняння має зміст тільки для тих об'єктів, «між якими є хоч яка небудь спільність» [6, 103]. Подібну думку підтримав російський філософ XIX ст. М. Троїцький: порівняння «есть умственное сближение реальных фактов... Насколько сближаемые факты совпадают, сближение их сопровождается чувством тождества или сходства. Напротив, насколько они не совпадают, сближение их сопровождается чувством разности или несходства» [3, 142]. Філософська думка XX сторіччя більш лояльна до підстав порівняння – спільних рис може й не бути, тим самих суб'єкт пізнання виокремити ознаки об'єктів, як нетотожні, різні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На базі порівняння як провідної методологічної засади сформувалася компаративістика – наукова дисципліна, котра ґрунтується на дослідженні спільних характеристик різноманітних феноменів буття. Формуванню компаративістики в різні часи сприяли Т. Бенфей, Ф. Буслаєв, українські вчені – М. Драгоманов, М. Дашкевич, І. Франко. Одним із головних прийомів компаративістики є **компаративний аналіз** – «опис та роз'яс-

нення тотожностей та різностей, умов та результатів розвитку та існування феноменальних одиниць» (Ніл. Дж. Смерсер), який знайшов застосування в багатьох гуманітарних галузях, і, насамперед, у педагогіці. Розробка ідей інноваційної дидактики в контексті компаративної методології створила полідисциплінарні прецеденти. Так, у галузі гуманітарної освіти в дослідженнях радянських учених Н. І. Запорожця, І. Я. Лернера обґрунтовано порівняльно-історичний метод, прийоми порівняльного літературного аналізу, завдяки яким соціальні та освітні феномени поставали в онтологічній динаміці. Використання компаративних методів як засобів художньої дидактики сприяло формуванню поліхудожнього мислення з метою опанування генетичної спорідненості мистецьких гілок, розуміння закономірностей художньої дійсності, яка є настільки багатовимірною, наскільки ці виміри здатна сприйняти людина.

Виклад основного матеріалу. Дійсно, «розкриття внутрішньої спорідненості різноманітних художніх проявів і переклад, перетворення даної художньої форми в іншу художню модальність» [7, 33] стає можливим, коли відбувається активне живе порівняння елементів художньої мови, засобів виразності, цілісних образів, тощо. Так, поступово, спочатку в галузевих методиках склалися підходи до реалізації компаративістики в педагогіці мистецтва, у вигляді припущень: «співставлення дає змогу яскравіше відтінити засоби музичної виразності» [3], згодом конкретизуючись у певних методах: «Найефективніший шлях залучення школярів до музичної класики – метод порівняльного аналізу музичних творів (МПА): співставлення

творів двох різних композиторів, що мають однакові, або майже однакові назви, але істотно відрізняються за емоційно-образним змістом і засобами виразності» [1], у темах навчальних мистецьких дисциплін (згадаємо програму «Музика» Д. Б. Кабалецького й теми «Що було б із музикою, якби не було б літератури», або «Чи можемо ми почути живопис?» тощо). Звертаючись до дослідження Олени Чайки [5], яка наводить схему впровадження порівняльно-історичного методу, спираючись на дослідження Н. І. Запорожець, запропонуємо аналогічний варіант прийомів порівняльного методу в контексті художньої дидактики (таблиця).

У викладанні дисципліни «Художня культура» залучення компаративних технологій, та порівняльного методу зокрема має велике значення, оскільки разом із методами художньо-педагогічної драматургії – творчим, художньо-історичним, – він належить до низки специфічних методів культурологічної освіти. Репрезентуючи певну країну, культурний регіон, відбувається співставлення поліхудожніх та поліжанрових зразків, що уможливає створення цілісної картини етнічної спільноти, певного відрізка часу чи культурної локації. Концептуальною основою цього методу є явище поліхудожньої інтеграції як процесу та результату поєднання окремих

проявів мистецтва для створення у свідомості особливого цілісного образу, котрий має бути результатом комплексного художньо-педагогічного впливу. Головною проблемою в застосуванні описуваного методу є паритетне поєднання раціональної та емоційної ланок. Первинне враження від твору мистецтва, суттю якого є речі та явища реального світу, запускає механізм внутрішньо-вербального оцінювання та порівняння з тим, що має раціональний аналог (опис внутрішньою мовою того, що впізнано). Але це майже не стосується музики, тому що вона апелює безпосередньо до емоцій, підсвідомості (так, за А. Шопенгауером «музика» – це мова неусвідомленої Волі світу («Світ, як воля і уявлення»). Тому вперше стикаючись із музичним твором, людина поринає у вир емоцій, які згодом експлікуює, співставляючи із палітрою власних відчуттів, котрі утримує пам'ять. Таким чином, результатом процесу художнього сприйняття має стати цілісний художній образ, який людина утворює, усвідомлює та транслює як емоційно насичений смисл інспірований художньою реальністю та детермінований минулим досвідом.

Реалізація порівняльного методу на заняттях з дисциплін культурологічного та мистецького спрямування може відбуватися в таких змістових конфігураціях:

Етапи порівняльного методу	Прийоми застосування порівняльного методу		
	Порівняльний опис	Порівняльне роз'яснення	Порівняльна характеристика
1. Визначення завдання	Виокремлення суттєвих ознак художніх об'єктів; встановлення відмінності й тотожності, динаміки розвитку художніх явищ за спільними ознаками	Встановлення причинно-наслідкових, художньо-історичних, генетичних зв'язків	Встановлення художніх закономірностей за комплексного порівняння мистецьких явищ (стильових ознак, засобів художньої виразності) за допомогою логічних операцій аналізу, синтезу, співставлення, абстракції, тощо)
2. Алгоритм порівняння	– поступовий опис об'єктів порівняння; – визначення суттєвих ознак об'єктів порівняння; – акцент на протилежних та спільних ознаках об'єктів; – висновки щодо підстав порівняння	– усебічне вивчення об'єктів порівняння; – на підставі виявлених фактів здійснення умовиводу щодо природи спільностей та відмінностей об'єктів	– виділення більш широкої панорами ліній порівняння об'єктів; – аналіз причин спільності та різності та визначення специфіки об'єктів порівняння через прийоми класифікації, типологізації; – обґрунтування логічної послідовності аналітико – порівняльних дій щодо художніх об'єктів; – підведення підсумків за схемою: спільність, відмінність, унікальність
3. Очікуваний результат	формування знань про об'єкти порівняння за однаковими суттєвими ознаками	формування знань про специфіку досліджуваних об'єктів	цілісне знання, отримане в результаті компаративних операцій

- порівняння за принципом часової спорідненості (1);
- порівняння згідно з етнічною належністю (2);
- порівняння за концептуальними ознаками (3).

Порівняння за «принципом часової спорідненості» (1), є близьким до прийому «занурення в епоху», який має відношення також і до історичного методу художньої дидактики, змістом якого є створення загальної картини – панорами культурного життя в певний історичний період. Цей прийом складається з таких елементів:

- візуальний (твори образотворчого мистецтва, культурні артефакти, які дозволяють упізнати зовнішнє обличчя епохи);
- літературний (твори мовного мистецтва, що роз'яснюють сенс часу, надають можливість почути «живий голос, биття пульсу справжнього, давно зниклого життя ...» (А. В. Бакушинський);
- музичний (твори музичного мистецтва, що створюють емоційну тональність певної епохи).

Ще одним прийомом порівняльного методу є **порівняння згідно з етнічною належністю (2)** – співставлення творів різних видів мистецтва, генетично об'єднаних за національно-культурно ознаками. Такий прийом використовується, коли потрібно створити портрет регіону з метою окреслення найхарактерніших рис, що дозволяють виявити певну етнічну специфіку, надану через мистецтво; дозволить створити у свідомості «регіональну картину світу», зрозуміти особливості менталітету, світогляду та водночас усвідомити власні етнічні корні на тлі відмінності чи спорідненості з отриманою художньо-культурологічною інформацією.

Порівняння за концептуальними ознаками (3) – це поєднання творів різних видів та жанрів мистецтва як таких, що підтвер-

джують, або спростовують ідею заняття. У цьому випадку реалізується принцип смислової інтеграції. Цей прийом порівняльного методу є найбільш технологічним, оскільки дозволяє розкрити особливості побудовання художнього образу, на прикладах різних творів. Тому саме в порівнянні стає більш зрозумілою специфіка різних мистецьких мов, яка дозволяє з різною яскравістю, наповненістю та глибиною розкривати певну тему.

Висновки і перспективи досліджень. Отже, компаративний підхід має великий потенціал, оскільки дозволяє виявити на практиці зміст явища поліхудожньої інтеграції, проаналізувати специфіку кожного з видів мистецтва, та водночас зосередити на спільності засобів художньої виразності. Особливості застосування порівняльного методу конкретизуються у специфічних прийомах: порівняння за часовою спорідненістю, етнічною належністю та концептуальними ознаками, а також у вигляді порівняльного опису, аналізу та характеристики, що дозволяють співставити різноманітні художні приклади.

Список використаних джерел

1. Дьяченко І. В. Порівняльний аналіз музичних творів як метод формування слухацької культури старшокласників [Електронний ресурс] // Матеріали VI культурологічних читань пам'яті В. Подкопаєва. — Режим доступу: culturalstudies.in.ua /knigi_7_46.php
2. Лобанов Б. И. Как человек познаёт мир [Электронный ресурс]. — ежим доступа: <http://www.ateism.ru/articles/vlobanov03.htm>
3. Троицкий М. Наука о духе. Общие свойства и законы человеческого духа. — Т. 2. — М., 1882. — С. 142.
4. Федоров Б. И. Логико-гносеологическая природа сравнения // Логико-философские штудии - 2. Сб. статей, под ред. С. И. Дудника, Я. А. Слинникова. — СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2003. — С. 159—170.
5. Шацкая В. М. Музыка в школе: художественное воспитание средствами музыкального искусства. — М.: Изд-во АПН РСФСР, 1950. — 175 с.
6. Юм Д. Сочинения. — Т. 1. — М., 1965. — С. 103
7. Юсов Б. П. Когда все искусства вместе. — М., 1995. — С. 33.

YU. O. KHAIRULLINA

Mykolaiv

THE COMPARATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF CULTUROLOGICAL EDUCATION

This article is devoted to the comparative pedagogical technologies in the context of culturological, artistic and aesthetic education. The methodological potential and specificity of using the comparative method are actualized; comparative methodological techniques are specified: a comparative overview, comparative explanation, comparative characteristics. The essence of comparative technology as an effective means of artistic didactics is revealed.

Key words: comparative analysis, method of comparative analysis, culturological subjects, polyartistic education.

Ю. А. ХАЙРУЛЛИНА

г. Николаев

КОМПАРАТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ДИСЦИПЛИН КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ

Статья посвящена анализу компаративных средств в контексте методики преподавания дисциплин культурологического и искусствоведческого направления. Актуализируется методический потенциал и особенности использования сравнительного метода, конкретизированы компаративные методические приёмы: сравнительное описание, сравнительное объяснение, сравнительная характеристика. Раскрывается сущность компаративной технологии как действенного средства художественной дидактики.

Ключевые слова: компаративный анализ, сравнительный метод, дисциплины культурологического направления, полихудожественное образование.

Стаття надійшла до редколегії 22.08.2014

УДК37(477)(092)

О. О. ЦИГАНОК

м. Умань

КОНЦЕНТР «УКРАЇНА – МОВА» У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розглянуто зміст концентру «Україна-мова» та його використання в педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Обґрунтовано роль рідного слова, рідної мови у вихованні національно свідомого, освіченого громадянина-патріота. Розкрито зміст концепції виховання школярів у загальноосвітній школі, окреслено основні напрями мовної освіти в доробку педагога. Висвітлено роль літератури в загальній системі навчання В. Сухомлинського як невід'ємної складової всебічного розвитку учнів та могутній засіб виховання.

Ключові слова: концентр «Україна – мова», рідна мова, рідне слово, мовна освіта, літературна освіта.

Постановка проблеми. В умовах сучасної політичної ситуації в країні, інтеграції держави в європейській освітній простір мові належить ключова роль. Концентр «Україна – мова» поєднує в собі всі питання, що стосуються універсального характеру мови: державно-політичні проблеми, етнокультурного, суспільно-історичного розвитку тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За концепцією співробітників НДІ українознавства МОН України, універсальна цілісність України й українства розкривається й осягається шляхом взаємопов'язаного синхронного й діахронного розгляду концентрів: Україна – етнос; Україна – природа, екологія; Україна – мова; Україна – нація, держава; Україна – культура (матеріальна, гуманітарно-духовна: релігія, філософія, мистецтво, освіта, наука; право; валеологія; військо); Україна в міжнародних відносинах; Україна – ментальність, доля; Україна – історична місія [4, 205].

Методологічні засади означених концентрів узагальнено в підручнику П. Кононенка

«Українознавство» (К., 1994, 1996, 2006), у монографії П. Кононека, Т. Кононенка «Феномен української мови: генеза, проблеми, перспективи. Історична місія» (К., 1999). Концентр «Україна – мова» розглядав Я. Калакура («Історичні засади українознавства», К., 2007). Історію походження української мови досліджували С. Єрмоленко («Мова і українознавчий світогляд» (К., 2007), Г. Півторак (монографія «Українці: звідки ми і наша мова?», К., 1993) та ін.

Мова в системі освіти вивчається як предмет у всіх лінгвістичних категоріях, і тільки в українознавстві вона мислиться як категорія вираження історії, долі, покликання українського народу. Одним із чільних завдань сучасної освіти, і українознавства зокрема, на думку С. Єрмоленко: «показати історію української мови не стільки як історію фонетичних змін, переходів звуків, зміну граматичних норм, скільки як долю мови, що віддзеркалює долю української культури, літератури, писемних пам'яток, долю рідномовної школи» [3, 220].